

1.1. Definisanje problema i hipoteze

U Bosni i Hercegovini došlo je do rata u aprilu 1992. godine i to nakon Deklaracije o njenoj nezavisnosti. Rat je trajao 3,5 godine i za posljedicu je imao ogromne materijalne štete, ljudske žrtve, raseljavanja velikog broja populacije i sl. Prema određenim procjenama Vijeća ministara Bosne i Hercegovine ukupne materijalne štete (sagubljeno i dobiti) na privrednim i drugim objektima i infrastrukturi iznosile su oko 82 milijarde¹, a prema procjeni Svjetske banke oko 57 milijardi². Do sada utvrđeni broj poginulih od Državne komisije BiH iznosio je sa 31.12.2006. godine 96.895 lica. U inostranstvo je sa 31.12.2006. godine raseljeno 1.343.805 lica, a unutar Bosne i Hercegovine 153.840 lica. Uzroci sukoba u Bosni i Hercegovini doprinijele su velike zapadne sile, koje su imale za cilj da rasture SFR Jugoslaviju i da njeno (podijeljeno) područje stave pod svoju političku, ekonomsku, geostratešku, komunikacijsku i svaku drugu kontrolu, što su kasniji događaji nedvosmisleno potvrdili. Kao arbitri mnogih događaja, zapadne sile su (uz Rusiju) dovele zaraćene strane u BiH u Dejton (SAD) i potpisale ih da potvrdjuju Mirovni sporazum (Dejtonski mirovni sporazum) 21. novembra 1995. godine. Ovaj Sporazum je vanično potpisan u Parizu 14. decembra 1995. godine. Ovim sporazumima (Dejtonskim i Pariškim) određene su granice BiH i kreirana su dva entiteta: Federacija BiH (FBiH) i Republika Srpska (RS). Nakon raspada SFR Jugoslavije, socijalistički samoupravni sistem privredivanja, koji se zasnivao na društvenom vlasništvu sredstava za proizvodnju i radničkom samoupravljanju, zamjenjuje se kapitalističkim, tržišno usmjerenim sistemom, koji se zasniva na privatnom vlasništvu, slobodnom poduzetništvu i koji je razvijen u državama zapadne zemljine hemisfere. Prelaskom sa socijalističkog na kapitalistički, tržišno orijentisani sistem privredivanja, uloga države se mijenja. Država reducira svoju ulogu s glavnog regulatora procesa alokacije resursa u ulogu onoga ko osigurava pravnu regulativu, koja je nužna za samoregulaciju i alokaciju sredstava unutar sistema i koja intervenira na tržištima onih dobara gdje je to neophodno i gdje je privatna inicijativa, kao isključivo profitno motivisana, nema interesa. Današnji ekonomski stručnjaci skloni su tržištu kao glavnom mehanizmu koordinacije privrednih subjekata, odnosno regulisanju privrednih tokova. Tržište je pod određenim uslovima zaista i najsnažniji mehanizam racionalne alokacije resursa i u stanju je da na najbolji način dadne odgovore na pitanja „što“, „kako“ i „za koga“. Međutim, tržište to dobro radi samo ako je obezbijeđena tzv. "savršena konkurencija", koja onemogućava pojedinom učesniku na tržištu značajan uticaj na visinu cijena, koja omogućava slobodan ulaz i izlaz iz tržišta, te postojanje dovoljno visokog nivoa pravovremene informisanosti učesnika. S obzirom da je navedene uslove potrebno obezbijediti, u tome pomaže država. Postoje isto tako situacije kada tržište zbog tehničkih razloga nije u stanju da uspješno djeluje kao regulator procesa alokacije resursa. To su situacije pri ponudi javnih dobara (i usluga), eksternalije, negativna selekcija u osiguranju, monopol, preraspodjela dohotka i slično. - komparativna analiza zasnovana na komparativnoj

aciji ekonomskih mjera i pokazatelja u dinamici i prosjeku. Od ostalih naučnih metoda najviše koristi se koristeći se: - opšta naučna metoda modeliranja, - opšta naučna metoda dedukcije, indukcije, sinteze i analize, - metoda za analizu podataka: deskriptivne, grafičke, analiže ekstremnih vrijednosti. U fazi prikupljanja podataka i informacija korišćen su metodi uzorkovanja, ankete, intervjua i zapazanja. Kod upravljanja mjera i indikatorima posrebno se primjenjuje metoda efikasnosti, što je rezultiralo širokom primjenom u konkretnim praksama. Pri svom djelovanju država vrši javnu potrošnju, tj. stvaraju se javni rashodi, koji se dijele prema različitim kriterijima. Postoje brojni rashodi na dobra, usluge i transfere, rashodi središnje državne vlasti, rashodi entitetskih vlasti, rashodi lokalnih vlasti, budžetski i vanbudžetski, vojni i civilni, redovni i vanredni, produktivni i neproduktivni, itd. Bez obzira na vrstu podjela i način na koji se analiziraju javni rashodi, za sve njih vrijedi da moraju biti strogo u funkciji ostvarivanja opšteg interesa i privrednog razvoja, te da se poštuju načela umjerenosti i štednje koliko god je to moguće. Pomenuta transformacija socijalističkog samoopravnog sistema u kapitalistički sistem u Bosni i Hercegovini, utiče na visinu javne potrošnje i na javni dug, odnosno utiče na javne finansije. Isto tako, te promjene utiču na zakonsku regulativu, način organizacije, otvorenost bivšeg sistema i na nivo spoljnotrgovinske razmjene. Transformacija privrednog sistema, posmatrana preko tranzicije i privatizacije, trebala je naš bivredni sistem učiniti efikasnijim od krutog socijalističkog sistema. Kao posljedica transformacije, bilo je za očekivati da će zbog redukcije uloge države doći do smanjenja visine javne potrošnje. Međutim, prema statističkim podacima, vidljivo je da postoji konstantan rast javne potrošnje u entitetima i u Bosni i Hercegovini od 1995. do 2006. godine. Rast javne potrošnje po strukturi, u apsolutnim iznosima i u procentima u odnosu na bruto društveni proizvod, nepovoljni su. Nepovoljan rast javne potrošnje u određenom periodu može se smatrati opavdanim, kao posljedica ratnih okolnosti u Bosni i Hercegovini. Međutim, nakon određenog perioda i uspješno završene faze obnove (infrastrukture), javni izdaci rastu više od ekonomski podnošljivog iznosa i usmjeravaju se u neproduktivnu potrošnju ili u namjene koje ne rezultiraju rentabilnošću. Pored toga, dolazi do novih zahtjeva za javnom potrošnjom, pri čemu se radi uglavnom o neproduktivnim rashodima koje aktuelne vlasti prihvaćaju. Da bi se poodmirili rastući (postojeći) i novi zahtjevi, dolazi do povećanog opreskog opterećenja bivrede. S tolikim opreskim opterećenjem ni u kom slučaju nije moguće biti konkurentan ne samo na međunarodnom, nego ni na domaćem tržištu, s obzirom na otvorenost naše bivrede i na činjenicu da su tarifne stopa na uvoz određenih roba među najnižim ili su najniže od stopa svih tranzicijskih zemalja. Toliko opresko opterećenje (za oko 10 % više od konkurentskih, tranzicijskih i drugih zemalja⁴), zapravo znači povratak u sistem visoke intervencije države, koji je neprihvatljiv s opšteg bivrednog gledišta. Rast javne potrošnje, koji je praćen liberalizacijom spoljnotrgovinskog djelovanja BiH inducirao je uvoz i deficit tekuće razmjene. Prezentirani podaci ukazuju na konstantno visok iznos deficita platnog bilansa. Vrlo visok deficit (7.029 miliona sa 31.12 2006.) u robnoj razmjeni sa inostranstvom nije posljedica razmjerno smanjenja sklonosti izvozu već je posljedica povećane sklonosti ka uvozu. To pogotovu što domaća proizvodnja tržištu može po strukturi i količinski ponuditi vrlo ograničen broj traženih roba. Do sporog rasta domaćeg ponude dolazi usljed promjena u strukturi tražnje i ekonomskih razloga. Niska domaća štednja utiče na to da se veliki dio investicija (53,86%) finansira inostranom akumulacijom kroz deficit tekućih transakcija platnog bilansa, koji proizlazi upravo iz robnog deficita. Imajući na umu naprijed izneseno o spoljnotrgovinskoj razmjeni BiH, postavlja se pitanje u kojoj mjeri takvom stanju platnog bilansa

doprinosi javna potrošnja i, ubuduće, koliko će tome doprinijeti javni dug. Javni dug je zbir svih zaduženja države po osnovu unutrašnjih i spoljnih obaveza. Javni dug je oblik deficitnog finansiranja javne potrošnje. Kao instrument ekonomske politike, javni dug u određenim okolnostima može biti vrlo korisno sredstvo, tj. „kamen zamašnjak“ razvoja, a u drugim okolnostima „kamen spoticanja“ razvoja. Ekonomski teoretičari o javnom dugu imali su različita mišljenja. Tako je Adam Smith u javnom dugu vidio glavni pokazatelj nezdravih finansija. Na suprotno, Schumpeter javnom dugu pripisuje važnu ulogu u podsticanju privrednog napretka. Dakle, javni dug sam po sebi nije a priori ni dobar ni loš. Za investicije koje su preduslov privrednog razvoja pogubna je visoka javna potrošnja, koja nije efikasno locirana već se koristi za potrošnju koja je održavana na životu velikih preduzeća, gubitaka, a sve u cilju sprečavanja njihovih likvidacija i gubitak radnih mjesta. Pored toga za investicije je pogubna i neproduktivna javna potrošnja kojom se finansira gubljenje, neefikasno i stalno rastući državni aparat na svim nivoima vlasti, posebno u FBiH, koja ima više ministarstava nego jedna velika i razvijena zapadna zemlja. Stoga je u BiH potrebno izvršiti transformaciju iz sirovinско-bazične industrije u industriju sa dodatnom vrijednošću, kao prvi korak u brzom razvoju, te (uz povoljnu investicionu klimu) privlačenje investicija. U BiH potrebno je takođe izvršiti smanjenje visoke javne potrošnje kroz restrukturiranje, iskorištavanje potencijala vodećih industrija, poboljšanje infrastrukture na nivou standarda EU, usmjeravanje istraživanja i razvoja prema novim tehnologijama, usmjeravanje obrazovanja prema uskim strukama i povećanje procenta strukovno obrazovanih ljudi (po uzoru na modele Irske ili Finske), te kao posljednji elemenat, smanjivanje birokratije i ubrzavanje državne administracije. Na ovaj način bi se javna potrošnja kao kočnica privrednog razvoja pretvorila u vrlo značajan faktor podsticanja privrednog razvoja Bosne i Hercegovine.